

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ GÜZEL SANATLAR FAKÜLTESİ

6

SANAT YAZILARI 20

Sanat ve El Sanatının Kısa Tarihçesi ve Çağdaş Sanatla İlişkileri

*The Brief History of Arts &
Crafts and Their Relations To
Contemporary Art*

Burçak Bingöl

burcakingol@gmail.com

Özet: Sanat ve elsanatı 18. yüzyılda güzel sanat kavramının oluşmasıyla birbirinden ayrılmıştır. Bu dönemde yaratıcılık ve deha gerektiren, incelmış zevkin ürünü çalışmaları sanat; el becerisine dayanan, yapılması için özel bir duyarlılığa gereksinimi olmayan, işlevsel amaçla yapılmış çalışmalar ise el sanatı olarak değerlendirilmiştir. Endüstrileşmeyle başlayan yeni dönemde yaşanan sanatsal ve kültürel hareketler temelde bu iki kavramı birleştirmeye çalışmıştır. Bu akımların etkileri sanat dünyasında tasarım olgusunun gelişmesi ve atölye sanatlarının yaygınlaşması sonuçlarını da doğurmuştur. Bu değişimler ışığında günümüzde artık çağdaş elsanatları kavramından sözedilebilir. Bugün çarpıcı olan olgu, çağdaş sanatın hem el sanatları tekniklerinden hem de onların üretim metotlarından özgün yapıtlar ortaya koymak bağlamında yararlanması ve kolektif üretim için yeni patikalar açabilmesidir.

Anahtar sözcükler: Sanat, Elsanatı, Bauhaus, Endüstri Devrimi, Güncel Sanat.

Abstract: Arts and crafts had been separated when the concept of fine art was established in 18th century. In that period those that implied refine taste, creativity and genius were defined as a work of art, while those required labor, craftsmanship, skills and a certain function were assessed as "handcrafts". To unify these concepts was the ultimate meaning of artistic and cultural movements that emerged with the industrialization. This goal has also encouraged the studio arts and design which are a very wide discipline of today's art world.

In line with these developments, today, it is possible to speak about contemporary crafts. It is also striking phenomenon that contemporary arts are also able to benefit from both handcrafts techniques and their production methods in order to constitute original works, opening a new path to a collaboration.

Key words: Arts, Crafts, Bauhaus, Industrial Revolution, Contemporary Art .

1. Giriş

Sanat ve elsanatı arasındaki ilişki, her tür ilişkide olduğu gibi, şartlara göre değişen, yeniden konumlanarak tanımlanan, böylelikle her şekliyle yeni anlamlar ve olasılıklar üretmeye uygun verimli bir kültür alanını oluşturmaktadır. Sanat ve el sanatının ne şekilde ve hangi durumda birbirinden ayrıldığı, bir yapının bu iki gruptan hangisine ait olduğu üzerine yapılan değerlendirmeler; sanat kavramının olduğu 18. yüzyıldan günümüze dek bu dünyanın insanlarını meşgul eden, üzerine tartışmalar yaratan bir konu olmuştur. Bir çalışmanın işlevselliği, onu el sanatı yapan en önemli niteliğidir. Kaba bir değerlendirmeyle bir eser bir iş görmek üzere üretildiyse, sanat eserinden çok elsanatı olarak değerlendirilme eğiliminde olur. Bu temel ayırım, sanat ve el sanatları farkının ortaya koyulmasında başvurulan en yaygın değerlendirme biçimi olmuştur.

Alexander Baumgarten, 1735'de, 'algısal bilginin bilimi' olarak estetiği ilk kez tanımladıktan bir kaç on yıl sonra, sanatla el sanatları da birbirinden keskin çizgilerle ayrılmış olacaktır.

Aydınlanma filozoflarından Immanuel Kant estetik kelimesinin artan kullanımını 1781'de yayınladığı "Saf Aklın Eleştirisi" isimli yapıtıyla başlarda eleştirmiş; bundan 6 yıl sonra yayınladığı yeniden değerlendirmeye, o da bu bilim üzerinden düşünmeye başlamıştır. Sanatı el sanatlarından ayıranın işlev olduğu; sanat eserinin olabilecek tek işlevinin de 'insan ruhunun gelişimine katkıda bulunmak' olabileceğini söyleyen Kant, böylelikle gündelik anlamda bir işlev için üretilmiş tüm nesneleri sanattan kesin bir biçimde ayırmıştır (Gracyk 2002, 2004).

İngiliz düşünür George Collingwood, hazırladığı bir seri değerlendirmeye sanatın elsanatlarından hangi noktalarda ayrıldığının üzerinde durmuştur. Bu değerlendirmeye göre bu ayırımın en önemli ögesini planlama ve uygulama kısmı oluşturmaktadır. Bir el sanatının yapımına başlanmadan önce bu aşamaların net bir şekilde belirli olması, yani bitmiş halinin en baştan planlanmış olması gerekmektedir. Bu elsanatları için kaçınılmaz bir durumdur (Dutton 1990).

Sanat ve el sanatı karşılaştırmasının temellerinin olduğu, sanatların incelenmiş, deha gerektiren yapısının vurgulanarak, güzel sanatlar kavramının oluşturulduğu 18. yüzyılda yaşanan bu ayırım, Larry Shiner tarafından "Büyük Bölünme" olarak adlandırmıştır. Bu, sanatla zanaatın birbirinden ayrılmasını niteler.

Sanatçıyla zanaatçının ayrılmadığı ve tüm bu edimlerin sanat olarak değerlendirildiği dönemden, 18. yüzyılda ressamın ve bestecilerin yaptıklarının güzel sanatlar olarak diğer zanaatlardan ayrıldığı aşamaya geçerken sanat ve el sanatı arasındaki büyük bölünme gerçekleşmiştir. Bu bölünme günümüze dek süren bir anlayışın da temelini oluşturmuştur.

Shiner 'Sanatın İcadı' isimli kitabında bölünme, bölünmeden önceki ve sonraki sanat ve ilgili kavramların ne şekilde değiştiği, tüm bu anlayışların günümüze nasıl taşındığını çarpıcı ve yalın bir biçimde sunmaktadır. Modern anlamda güzel sanatlar kavramının 18. yüzyılda oluştuğunu belirten ve sanatlara ait sınıflandırmaların tarihsel dönemlere göre bağlamlarının, böylelikle içeriklerinin değişeceğini söyleyen Shiner'in sanatın bizzat "sanat" kelimesinin tanımı ile çakışan ve sanatın özüne ilişkin farklı yaklaşımlar ortaya koyan görüşleri vardır. İnsana özgü bir beceriyi tanımlamak (at terbiyeciliği, şiir yazma, ayakkabıcılık),üzere kullanılan Latince 'ars' sözcüğünden türetilen sanat (art) kelimesinin günümüzdeki kullanımıyla çelişkili olabilmektedir. Bu nedenle günümüzde, iyi yapılan bir beceriyi sanat kabul etmek, bir övgü olarak onu bir üst seviyeye çıkarmanın yanında; kelimenin en eski anlamına olan çağrışımının da bir sonucudur.

Güzel sanatlar ve sonrasında yaşanan pek çok sanatsal akımı, sanat tarihi başlığı altında özümsemiş bizler için böyle bir kavramın hiç olmadığı dönemde üretilmiş çalışmaların yorumlanmasında gözden kaçırılan noktaların olması olağan karşılanabilir. Örneğin bugün, ünlü müzelerde sergilenen o dönemlerden kalma çalışmaların "büyleyici" güzelliği karşısında hayranlık duyumsarken; eserlerin çoğu zaman bir yeri süslemek ve bir işe yaramak amacıyla, yani bizim şu anda anladığımız şekilde sanatsal bir amaçtan çok işlev öncelikli olarak üretilmiş olduğu, aklımıza pek gelmez. Bu da bize o dönemde sanat ve el sanatlarının keskin bir biçimde ayrılmadığı; yapılan çalışmaların, iki disiplinin de özelliklerini gösterdiği değişik bir dönemi işaret etmektedir.

Sanat kavramının oluşmasıyla birlikte el sanatlarının aldığı yeni konum ve anlam da değişiklikler göstermiştir. Yine Shiner'in görüşlerine göre bir elsanatı nesnesinin herşeyden önce, kullanılan tüm yan malzeme ve tekniklere rağmen, elle yapılması gerekmektedir. El sanatı ayrıca kendini oluşturan malzemeye, tekniklere, biçimlere ve tarihçesine bağlı yaşar. Bununla birlikte günümüzde üretilen sanatı değerlendirmek için bu yaklaşım yetersiz kalabilmektedir.

Sanat dünyası el sanatını ve bu sınıflandırma altındaki çeşitli disiplinleri, tipik bir şekilde: tutarlı bir sanatsal vizyondan ve karmaşık felsefi altyapıdan yoksun bir beceri olarak tanımlamakta, dahası tüm bu çeşit üretimleri iç mekanda kullanılmak üzere tasarlanmış hediyelik eşya pazarının bir ögesi gibi görme eğilimindedir. Geçmişte de ünlü sanatçılar işe el atıp dikkati üzerine çekmedikçe el sanatlarının tarihçesi sanat dünyası tarafından gözardı edilmiştir. En ünlüleri yaptıkları seramiklerle Gauguin ve Picasso olan bu sanatçıların yaptıkları eserler o tekniğin tanınmasına büyük katkılar yapmış olsa da, elsanatı dünyasının içerisinde benimsenmemiş, "ziyaretçi" diye adlandırılarak dışlanmışlardır (Del Vecchio 2001: 10).

Böylelikle sanat ve el sanatları arasında ikisini birbirinden net ve katı çizgilerle ayıran bir görünmez sınır oluşmuştur. Sanatlar incelmış bir zevkle, dahice ortaya koyulmuş

eserler olarak hayranlık kazanıp, toplumdan özel bir takdir görürken; el sanatları, bir işe yarayan ve bir beceriyle gerçekleştirilen ticari bir üretim şekli olarak görülmüştür.

Sanat tarihinde, oluşan bu düşük sanat - yüksek sanat farklılığının çarpıcı biçimlerde biraraya geldiği örnekler de yaşanmıştır. Örneğin seramik üzerine yapılan resim biçimindeki seramik-resim birlikteliği, sınıflandırılması açısından oldukça karmaşık bir yapı içermektedir. Bu konu ressamın sanatının bir düşüşü mü, yoksa seramikçinin sanatının yücelmesi mi olduğu 20. yüzyıl sanatı boyunca kafaları meşgul etmiş bir konu olarak kalmıştır (De Waal 2003: 40).

Fovların 1907-1910 yılları arasındaki sergilerinde, resimsel olarak boyanmış seramikler geniş ölçüde yer almış ve büyük ilgi toplamıştır.

Resim 1: "Dancers", Andre Derain, 1907.

El sanatı ve sanatın özgürce biraraya gelişi ile ilgili bahsedilmesi gereken bir konu, daha sonraları -1948'de- kurulacak olan bir sanatçı topluluğu: CoBrA'dır. İsmi kurucularının yaşadığı şehirlerin baş harflerinden alan bu grup (Kopenhag-Brüksel-Amsterdam), yüksek sanatın sınırlayıcı kurallarını reddeden şairler, ressam, heykeltıraşlar ve diğer malzemelerle çalışan sanatçılardan oluşmuştur. Uluslararası düzeyde bir arkadaşlık ve işbirliğiyle, başka bir sanatçı topluluğuyla kıyaslanamayacak bir yapıya sahip olan CoBrA, dönemin estetiğine ve uzmanlık merkezli sanat anlayışına karşı çalışmalar üretmiştir. Herhangi bir sanatsal biçimi veya üslubu reddeden bu grupta, ressamlar şiir yazıyor, şairler desen çiziyor, sanatın diğer disiplinleri ile kurulan bağlantılarla deneysel ve toplu çalışmalar gerçekleştiriliyordu.

Teknolojik gelişmeyle başlayan ve tüm yaşam kültürünü doğrudan etkileyen en önemli değişimlerinden birisi endüstri devrimidir. Bu devrimin tam olarak nasıl başladığını

söylemek çok kolay değildir. Bununla birlikte etkin parlamentosu ile İngiltere'deki gelişmelerin buna neden olduğu genel kabul görmektedir. Tüccarların ve zengin kesimin yönetiminde olan bu parlamento, ticaretin gelişmesi için yaptığı yasa değişiklikleriyle, daha fazla üretimin yolunu açmıştır. Sömürgelerdeki ucuz işgücü ile yapılan üretim ve kazanılan kar, daha fazlasını kazanmak üzere yatırımlara dönüşmüş; makineleşmenin gelişimine önyak olmuştur. Öncelikle pamuk dokuması için geliştirilen makineler ve sonrasında buhar makinesinin de bulunuşuyla insanlığın tarım devriminden sonra gördüğü en önemli ikinci devrim hızla yaşanmaya başlamıştır.

Endüstrileşme ile birlikte tüm sosyal yapı değişim göstermeye başlamıştır. Yenilikler, günlük yaşamı ve dolayısı ile sanat ve kültürü yakından etkilemiş, bugünün sanatının şekillenmesinde önemli katkısı olan bazı hareketlerin yaşanmasına zemin hazırlamıştır. Bunlardan sanatla ilgili olan en önemli ikisi İngiltere'de yaşanan Arts&Crafts (sanat ve elsanatı) ve Almanya'daki Bauhaus okulunun yenilikçi yaklaşımlarıdır. Bu akımlarla birlikte sanatsal ve kültürel pratikler zamana uygun yeni kuramlar ve üretimler geliştirmiş, bugünkü sanat kültürünün gelişiminde belirleyici olmuşlardır. Tarihi önemleri ve konu bağlamında getireceği katkılar nedeniyle bu akımların üzerinde kısaca durulması uygun görülmüştür.

2. Arts&Crafts ve Bauhaus Hareketleri ve Sonraki Dönemlere Etkisi

Her ne kadar farklı dönemlerde etkinlik göstermiş olsalar da, işlevle ilgili olarak tarihte yaşanan bu önemli iki hareketin temeldeki ortak amacı, güzel sanatlar kavramı oluştuktan sonra sanatlar ve zanaatlar arasında oluşan açığı kapatmaktır.

En baştaki şekliyle Arts&Crafts akımı zamanının baskın endüstri kültürünün getirdiği seri üretilmiş kalitesiz ürünlere, fabrika işçiliğine, çirkinlik ve kapitalizme bir tepki olarak doğmuştur. 20. yüzyıla gelindiğinde ise bu anlayış yerini, fabrika üretiminin kaçınılmaz olduğu ve asıl üzerinde durulması gerekenin emek sömürsüne karşı olunması gereğinin farkındalığına bırakmıştır.

Üretim amacı ihtiyaç olmayan nesne ve endüstrileşmeye karşı verilmiş olan toplu tepki çağdaş el sanatlarının oluşmasındaki en önemli iki nedendir. Morris, Arts&Crafts akımıyla, bu nesnelerin ne pahalı ev süsü ne de ticari bir ürün olduğunu; bunların modern anlamda el sanatı olduğunu vurgulamıştır. Bu nesnelerin herşeyden önce bir kuramı vardır ve bir ürün oldukları kadar bir söylemin de öznesi haline gelmişlerdir (Johnson 2002: 12).

Bauhaus'da ise endüstri ile ilişkiler güçlenmiş ve endüstri bir araç olarak kullanılmıştır. Bauhaus'un öncelikli hedefi sanatı, el sanatını ve teknolojiyi bir araya getirerek; güzel, kullanışlı ve kaliteli ürünlerin geliştirilmesidir.

Tüm bu akımların da etkisiyle endüstri devriminin, sanatın yapısını değiştiren önemli etkileri olmuştur. Bunlardan birisi -bugün artık büyük ekonomisi, kuramları, entellektüel yapısıyla- tasarımın bir disiplin olarak doğması; diğeri de el sanatlarına kattığı sanatsal niteliğiyle atölye sanatlarının oluşumudur (studio arts). Bu büyük tarihsel olayın etkileri, sonrasında atölye sanatlarının gelişimiyle sanatın sınırlarının genişlemesine ve daha önce zanaat olarak tanımlanan üretim biçimlerinin bu başlık altında değerlendirilmesine olarak vermiştir.

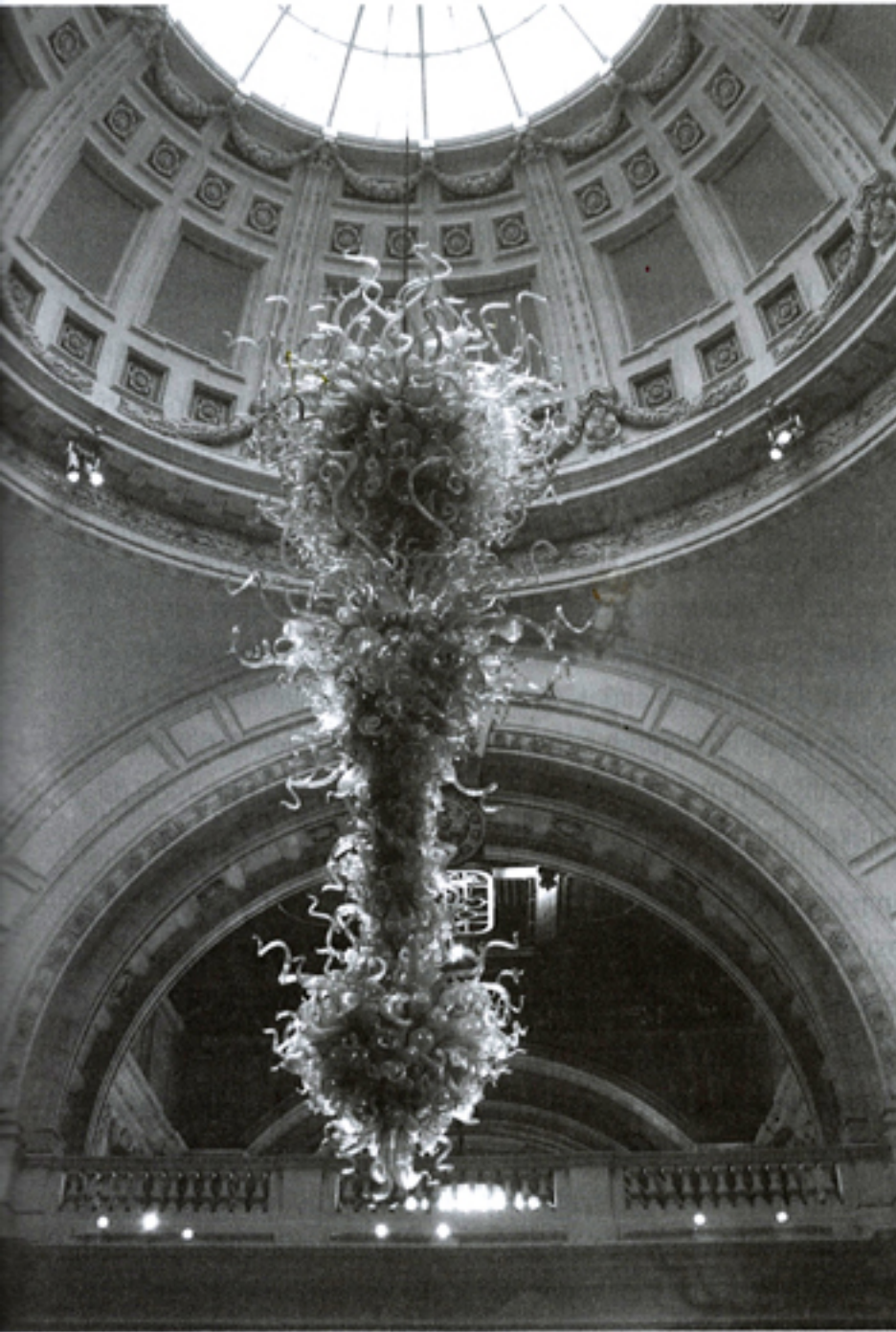
Günümüzde bir çağdaş el sanatları kavramından bahsedilmesini olanaklı kılan bu gelişmeler, hem Arts&Crafts hem de Bauhaus hareketlerinin ikisinin de amaçları arasında olan sanat ve elsanatını birleştirme çabalarının sonucudur.

Sonrasında gelişen sanatçı-zanaatçı modelinde, zanaatkar, stil ve kavram çerçevesinde yüzünü sanat dünyasına çevirmiş kişi olarak tanımlanmaktadır. El sanatlarının başlıca disiplinlerinden seramik alanında bu modele örnek oluşturabilecek en bilinen isimlerden birisi: 1950'lerde soyut anlatımcı üslupta çalışmalar üreten Amerika'lı sanatçı Peter Voulkos'dur. Yetenekli bir çömlekçi olarak seramiğe başlayan Voulkos, daha sonraları bulunduğu New York şehrinde Franz Kline, Philip Guston, Robert Rauschenberg gibi sanatçılarla tanışıp, oradaki sanat dünyasını yakından tanıma fırsatı bulmuştur. Bu gözlemlerinin sonunda Voulkos California'ya dönüp seramikle ilgili öncü yaklaşımlar geliştirmiştir.

Resim 2: "Buz Kovası", Peter Voulkos, 1998.

Voukos ve takipçileri, sırlı bir yüzeyi, soyut dışavurumcu etkiler kullanarak, işlevi dışıarcasına çömleklerin üzerine yerleştirdiği çıkıntılar ve deliklerle, ne çömlekçi ne de zanaatçılardır. Onlar bu yaklaşımlarıyla seramik heykeltisi olarak anılmışlardır. Benzer şekilde 'dokumacılık' olan zanaatlar 'iplik sanatı'na (fiber arts); mobilyacılık daima işlevsel olandan, nadiren kullanılan 'sanat mobilyacılığı'na (art furniture) dönüşür. 1962'de camda yaşanan büyük değişimde ise Harry Littleton'ın atölye boyutundaki cam ocağı ile 'cam sanatı' doğmakta, sonraları Dale Chihuly'nin eserleriyle bu sanat en saf haline ulaşmaktadır (Shiner 2004: 410).

Resim 3: Cam Avize-Victoria&Albert Müzesi, Dale Chihuly, 2000.

Post-modern dönemin çoğulcu yapısı, sanatlar ve sınıflandırmaları ile ilgili yeni anlayışların gelişiminde ve bunların kabul görmesinde katkıda bulunmuştur. Bu anlayışla sanat dünyası geçmişe ait her konu ve akıma yaptığı gibi el sanatları kavramını da yeniden ele almış ve onu dönemin sanatsal/kültürel bağlamı içinde yeniden değerlendirmiştir. İçinde yaşadığı sosyal ve kültürel yapı ile sıkı bağları olan el sanatları, kendi başına bağımsız değil; gelen her yeni değişimle işlenerek değişen bir olgudur. Kökleri her ne kadar eski çağlara kadar gitsede, çağdaş el sanatları yeni bir kavramdır. Sosyal farkındalık ve geleneğe saygının birleşimi çağdaş el sanatlarının kendine özgü kimliğini oluşturmaktadır (Johnson 2002: 18).

El sanatları ve tasarım alanındaki kuramsal çalışmalarıyla tanınan Martina Margetts, el sanatlarını daha sofistike bir bağlam üzerinden anlamak ve tartışmak için dikkatle yapılmış analizler ve kuramsal çalışmalar ortaya koyulmasının gereğini vurgulamış ve tarihsel bir gelişim sıralaması yapmıştır. Margetts'a göre Endüstri Devrimi, Arts&Crafts Hareketi, Modernizm ve Süsleme Karşıtlığı, Yenilikçi Postmodernizm ve Küresel Melezleme hareketleri hep birbirinin ardından gelerek sürekli bir hareketin oluşmasına neden olmuşlardır.

Geçen 20 yılda gelişen bu ve buna benzer pek çok diğer görüşe göre çağdaş el sanatları ve sanat birleşmiştir, birleşmelidir. Bu, felsefi açıdan ikisinin aynı olduğunu vurgulayan bir yaklaşımdır.

Günümüzde de ilgi çeken pek çok el sanatı çalışmasının, karakterini hem sanattan hem de el sanatından alan melez bir yapıda olduğunu görülmektedir. Artık çevrede yerleştirme (enstelasyon) yapan, buluntu nesnelerden eserler üreten, performanslar gerçekleştiren el sanatçıları vardır. Her bir el sanatı ürününün kendi malzemesiyle kurduğu geleneksel çağrışımları vardır. Gelişen teknolojiyle birlikte yeni şekillendirme teknikleri ve plastik, polyester gibi yeni malzemeler de kullanılmaktadır. Bu durumda da bir nesnenin el sanatı olma düzeyi tartışılabilir hale gelir.

Bununla birlikte el sanatlarının kendine has sınırları da vardır. Yani, el sanatlarının bir nesne olarak ortaya konması ve yapılması gerekmektedir. Her ne kadar yaklaşımlar da sanatın barındırdığı genişliği ve özgür alanı el sanatları içermez. Yani Arthur Danto'nun söylediği "herşey sanat olabilir" in tersine, herşey el sanatı olamaz. (Johnson 2002: 15)

Elsanatlarındaki gelişimle birlikte, kavramların ve tanımların yeniden ele alınması gereği ortaya çıkmış; çağdaş el sanatları ile ilgili yeni bir söylem de oluşmuştur. Hali hazırda yaşanan her tür etkinliğin ve üretimin bu söylemi yakından etkilediği düşünülmektedir. Günümüzde yürütülmekte olan pek çok disiplinlerarası proje, sanat, el sanatı, teknoloji ve bilimi bünyesinde barındırmakta ve bu çağ insanının ihtiyaçlarına uygun kültürel üretimi gerçekleştirmektedir. Ingrid Bachmann bu konuyla ilgili olarak şöyle bir yaklaşımda bulunmaktadır:

“Sanat ve el sanatlarındaki yüksek sanat-alçak sanat, işlevsel- işlevsel olmayan, dijital-analog, makine-el yapımı gibi ikiliklerin artık geçerliğini yitirdiği bir dönemde yaşıyoruz. Malzemenin uygulanma durumu ve buna eşlik eden sözel yapı arasındaki zıtlıklar ve ayrılıklar artık sadece kendi özerk yapılarını temsil etmekten ziyade daha çok kesişerek, etkileşerek ve birbiri içine çözülmek suretiyle bir ilişki kurmaktadır. Uygulama ve kuramın kesiştiği ve bir kırılmanın yaşandığı bu noktada konular daha da ilginç bir hal almaktadır” (Johnson 2002: 45).

Buraya kadar olan örneklerde el sanatlarının, sanatsal olarak kendini nasıl yeniden yapılandığı, endüstrileşme ve buna bağlı sosyal değişkenlerin bu benzeşmeyi ne şekilde etkilediği üzerinde duruldu. Endüstri sonrası, teknoloji ve buna bağlı yeniliklerin hız kesmeden yaşandığı ikibinler dünyasında, günümüz sanatının geldiği noktada bu benzeşmenin tam tersi yönünde gerçekleşmesi, sanat ve elsanatı birleşmesini çarpıcı bir şekilde ortaya koymaktadır. Bu modelde sanat, el sanatının üretim biçimlerini kullanabilmekte, böylelikle benzeşmenin çift yönlü hareketiyle sanat ve el sanatı arasında gerçek bir birleşmeden söz edilebilmektedir.

Geleneksel sanat üretim yöntemlerinden farklı bir işleme sistemi olan günümüz sanatının, gerek yaptığı göndermeler, gerek malzeme ve gerek de üretim biçimleriyle el sanatlarından aldıklarını çağdaş bir aktarım aracı olarak kullanmakta olduğunu tanık olmaktadır. Günümüzün küreselleşerek hızla değişen yaşam şartları, pek çok kavramı olduğu gibi sanat kavramını da değiştirmiş, dönem sanatçıları yeni durumlar üzerinde düşünmeye zorlamıştır.

Sanat, elsanatı ve tasarım disiplinlerinin de eskiden kalma ilişki biçimleri yerine, yeni zamanın getirdiği yeni durumlara karşı yapılan öneri, eleştiri ve yaklaşımlarla kendi aralarında yeni bir ilişkisellik yarattığı bugün çok açıktır.

Bu konu ile ilgili örnekler konuyu daha da aydınlatacaktır. Çoğu örnekte, yapmak eyleminin önemi, üretim biçimlerindeki iş bölümü ile günümüz sanatının işleme anlayışının geleneksel üretim anlayışıyla örtüşmesi gözlenmiştir.

El sanatlarının yapısında zaten bulunan sosyal üretim modellerini örnek alarak oluşturulmuş toplu halk projeleri, bu ilişkiye uygun bir örnek oluşturabilir. “İsimler Örtüsü” (Names Quilt) AIDS’den ölen insanların isimlerinin işlendiği bir örtü yapma modeli olarak, istatistiklerin arkasındaki insanı öne çıkaran, böylece bu hastalıkla ilgili duyarlılığı artırarak hastalık hakkında bilinçlendiren, tedavilere destek olmayı amaçlayan bir girişimdir. Bununla birlikte çalışmanın yapım ve üretimi bir elsanatı ürünü nasıl yapıyorsa o şekilde gerçekleştirilmiştir. Burada aslında bir işlevi sağlamak üzere üretilen örtü, işlevinden tamamen soyutlanmış, halkın katılımının sağlandığı kavramsal atlayapılı muazzam bir arazi sanatı örnekleri üreten bir performans da dönüşmüştür.

Resim 4: "İsimler Örtüsü", Teksas, 2009.

Resim 5: "İsimler Örtüsü", Washington, 2007.

Bugün hala süren bu proje, hem konu ile ilgili duyarlılığın hem de toplu üretim ve işbirliğinin gücüyle etkisini artırarak sürdürmektedir. Sağdaki fotoğraf, çalışmanın 2007 yılında Washington'da yapılan yerleştirmesinden bir fotoğraftır.

Sanatçı-tasarımcı Gözde İlkin'in toplumuna yabancılaşan birey teması etrafında şekillenen, dikiş nakış ve türlü elsanatı malzemesini kullanarak gerçekleştirdiği çalışmaları yine bir beceri üzerine şekillenerek bu çağ insanının sorunlarını irdeleyen niteliğiyle günümüz sanatının etkileyici örneklerinden birisidir.

İlkin çalışmalarında birey-toplum ilişkisi ve bu bağlamda kimlik, aile gibi pek çok konuyu irdelerken, çalışmalarında iğne-iplik aracılığıyla, çizimlerini dikerek yapmaya başladığını belirtmektedir. Son çalışmalarından birisi olan Hususi Pasaport'ta sanatçı, 'fiziksel duruşun ve diyalogun önemini yitirerek, sadece kağıt üzerinden okunan kimliğin ihlal unsurunun kendisine' dönüştürdüğünü belirtmekte. Dikerek oluşturduğu bu pasaportla, ulusal kimliğe bağlı olarak kişinin karşısına çıkan gerçek, görünür sınırlara, elişi bir ironiyle yeni bir yorum getiriyor. Böylelikle uluslararası önemde bir resmi belgeyi, boş zamanlarda yapılan keyifli bir uğraşının öznesi yaparak yorumlamakla kalmıyor; ipliklerinin fazlasını üzerinde bırakarak, başka değişiklikleri de olanaklı kılıyor.

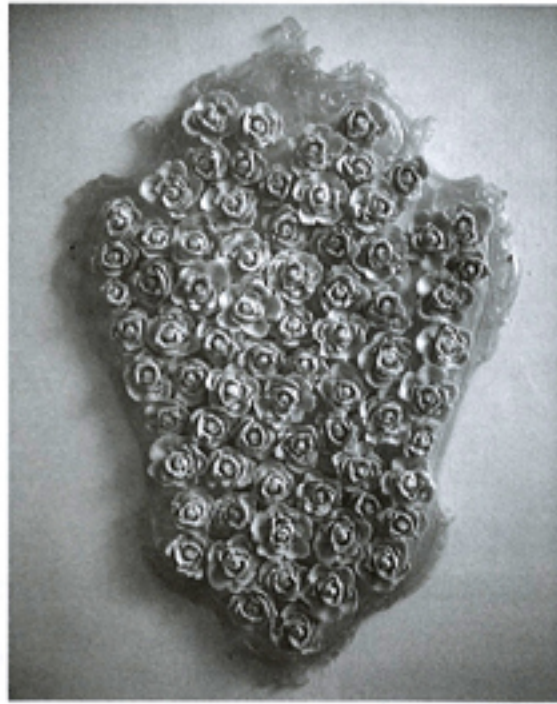
Resim 6: "Hususi Pasaport", Gözde İlkin, 2009.

Resim 7: "Türk Lokumu Yiyenler" (Boys eat Turkish Delight), Gözde İlkin, 2008.

Esra Sağlık'ın Otoportre başlıklı bir dizi çalışmasında kullandığı el sanatı teknikleri ve bu alana ait malzemeler; hem sanatçının kişisel tarihine yaptığı göndermeleri hem de anlamsal ve biçimsel metaforlar olarak bir kendini yansıtırma aracına dönüşmüştür.

Sunulan türlü seçenikle kişiselleştirmenin bir pazarlama yöntemi olarak etkinleştirdiği, bununla birlikte gerçek kimliklerin gitgide silikleştiği günümüz dünyasında, kendini tanımak ve tanımlamak her zamankinden daha sorunlu bir konudur. Kopyaladığı çerçeveleri polyesterle çoğaltıp, içerisine gül sembolünü kullanarak yaptığı sabunlar, danteller ve yazmalarla sanatçı kendisine bir birey olarak, dahası bu coğrafyada bir kadın olarak yeniden bakıyor. Bir araya getirdiği tüm malzeme ve anlamlarla Sağlık, kadının incelikli işbirliğini, alı güllü bir hayal gücü ve marifetle birleştirerek kendine özgü bir dili de zahmetsizce oluşturabiliyor.

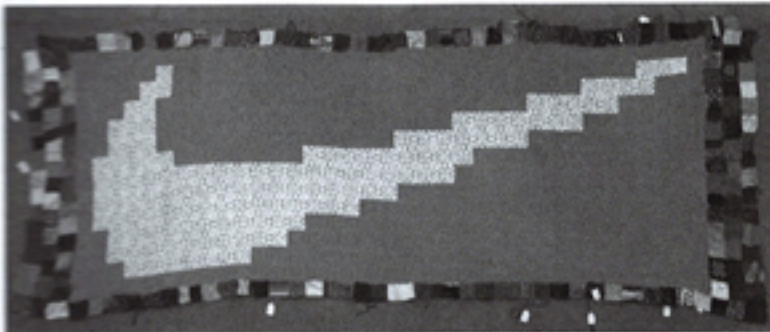
Resim 8: "Otoportre" serisinden örnekler, Esra Sağlık, 2009.

"Senato İçin İlmek" (Stitch For Senate) Cat Mazza'nın geliştirdiği ve yönettiği benzer bir üretim tekniğiyle gerçekleştirilen bir başka çalışmadır. Bu proje Amerikan Devrimi sırasında kadın erkek herkesin cephede savaşan askerlerin üşümemesi için örgü örmesi geleneğinin üzerine temellenmiştir. Mazza, Irak'taki savaşı eleştirerek, oradaki Amerikan askerlerinin eve geri dönüşünü talep etmek üzere, elektronik ortamı kullanıp, örgü severlere bir çağrı yapmıştır. Bunun sonucunda örgü severler dayanışma içerisinde çalışarak Amerikan Senatosu'ndaki senatörlerin her birine bir başlık örmüş ve bu sayede ordunun ülkeye geri getirilmesi ile ilgili onların kişisel desteklerini sağlamayı amaçlamışlardır. Bu başlıkların üretilmesinde oluşan tartışma, beceri paylaşımı ve politik protesto günümüz sanatının pek çok ortam ve malzemeyi bir araya getirerek oluşturabildiği sanatsal örneklerinden birisidir.

Resim 9: "Senato İçin İlmek", Cat Mazza, 2007-2009.

Aynı sanatçının geliştirdiği bir başka toplu projede, batı dışı toplumlarda emek sömürerek üretim yapan büyük markalar eleştirilmiştir. Nike markası için yapılan projede, bu sömürüyü temsilen toplu el emeğiyle bir örtü üretilmiş, çeşitli yerlerde sergilenmişti. Projenin 2010 başlarında da markanın genel merkezinin bulunduğu yerin yakınlarında sergilenmesi planlanmaktadır (<http://www.stitchforsenate.us>).

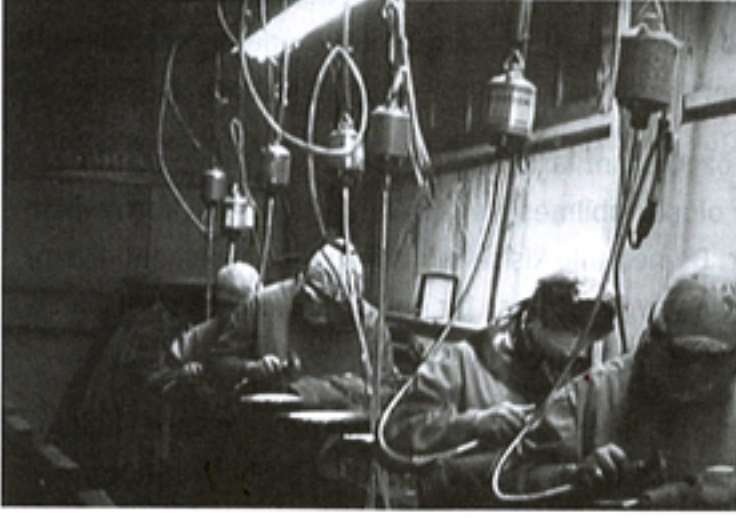
Resim 10: "Nike Örtüsü", Cat Mazza, 2007.

Başka bir örnek Kanada Plastik Endüstrisi Birliği ve sanatçı Noel Harding'in yönetiminde oluşturulan çevresel bir projedir. Plastik + Sanat başlığı altında ele alınan projelerden birisi olan "Yükseltilmiş Sulak Alan" (Elevated Wetlands) halkın da katkısıyla belli bölgelerde oluşturulmuş bir projedir. Çevre kirliliğinin ana nedeni olarak görülen plastik, burada yeşilliği içinde barındıran dev boyutlu heykellere dönüştürülmüştür. Üretimi için yaratıcı fikir, işbirliği, endüstriyel kaynak ve ekipmanların gerekli olduğu bu projenin oluşturulmasında halkın da büyük katkısı olmuştur. Bu açıdan projenin el sanatlarının birlikte yapma geleneğini kullanarak, daha geniş kitlelere ulaşma şansına sahip olduğu söylenebilir.

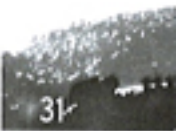

Resim 11: "Yükseltilmiş sulak alan" projesi, Noel Harding, 1999.

Sanatçı Ömer Ali Kazma 'Engellemeler' isimli çalışmasında farklı bir beceri üzerine temellenen, farklı bağlam ve içerikteki çalışma süreçlerini inceliyor. Çalışmalarını insanın kendisiyle kurduğu ilişki üzerine odaklayan sanatçı, bu ilişkiyi farklı katmanlarda irdeleyerek, 'bizi insan olarak tarif edenin ne olduğu' üzerine bir araştırma gerçekleştiriyor. Bu haliyle, el sanatlarının özü ve en temel insani etkinlik 'yapmak' eylemi, çağdaş sanat ve onun araçlarıyla günümüz insanının kendine yabancılaşan durumunun belirlenmesinde önemli bir araç haline gelmektedir.

Resim 12: "Engellemeler", Ömer Ali Kazma, Video Görüntü, 2007.

Tüm bu örneklerin de açıkça gösterdiği gibi elsanatları, hem tarihsel anlamı, hem de işleme mantığının çeşitli biçimlerde yorumlanmasıyla, günümüz yaşantısının ürettiği yeni sorulara cevap verebilmektedir.

Bilimsel ve teknolojik gelişmeler ve bunun etkilediği sosyal yapının kültürel ve sanatsal yankıları, Postmodernizm rüzgarıyla birlikte günümüz sanatını şekillendirmiştir. Güzel sanatlar kavramının oluştuğu 18. yüzyıldan itibaren keskin bir biçimde sanatlardan ayrılan elsanatları, sonrasında yaşanan gelişmeler ve bunun yarattığı sosyo-kültürel değişimlerle anlamını yeniden yeniden sorgulamıştır. Geline nokta sanatı anlamak, yaratmak ve yorumlamak için tüm bu gelişmeleri iyi özümsemek ve değişimi sindirerek zamana uygun anlamları üretmek gerekmektedir.

Yaşanan hızlı gelişmelerin kendine özgü sıkıntılarının da yaygınca yaşandığı günümüz dünyasında, kişinin kendi dünyasını oluşturabilmesi veya oluşturduğu alanı koruyabilmesi çok daha sorunlu bir hal almıştır. Bu nedenle kişisel bir eylem olarak elsanatlarının, -gerek sanatsal gerek de keyif amaçlı- yaygınlaşması, bir değer olarak bu kişisel alanın yaratılabilmesi/ korunabilmesi açısından önem taşımaktadır.

Andy Horn'un inceliklerle belirttiği gibi: elin, bakışın, zihnin, o andaki yaşam deneyiminin ve bedensel bilginin bir araya gelerek oluşturduğu, sözel olmayan bir bilgiler bütünü olarak yapmak eylemi; ilişkisel ve devingen bir kişisel değer oluşturmakta, böylelikle sıradan bir becerinin ötesine geçebilen bir deneyim alanını tanımlamaktadır.

Bugün, dünyanın çeşitli yerlerinde sanat üzerine düzenlenen projeler, sergiler, bi-enaller, tartışmalar ve diğer pek çok etkinlik hız kazanmış; sanat, yaşam içerisinde her zamankinden etkin bir rol üstlenmeye başlamıştır. Bilişimin bizi getirdiği yerde, bunların uygulanma şekli ve gelişimi daha önce hayal bile edilemeyen boyutlarda ve sürelerde olabilmektedir. Geline nokta 'sanat mı? elsanatı mı?' tartışması zamanın ihtiyaçlarına cevap verememekte; bunun yerine insanlık için çok daha önemli olan çevre, kimlik, küresellik, insan hakları ve bunların üzerine politikaların ele alındığı konular oluşturmaktadır.

Bu konuların üzerine çalışmak için kullanılan araçlar ve malzemeler, teknolojinin son olanakları olduğu kadar, insanlığın ilk çağlardan beri tanıdık olduğu çeşitli beceriler, birlikte yapma, işbirliği ve paylaşım gibi kavramlarla ilintili olabilmektedir. Bu kavramlar aynı zamanda geleneksel üretim şekilleriyle de fazlasıyla ilişkili olduğundan, el sanatlarının işleme mantığının günümüz insanının sanatsal kültürel ihtiyaçlarının karşılamasında iyi bir araca da dönüşmektedir.

Geniş anlamıyla sanatın içinde barındırdığı farklı teknik ve üsluplar tanımlanırken, birbirleriyle kıyaslanarak, aşağı veya üstün biçiminde değerlendirilme eğilimindedirler. Bununla birlikte farklılıklar basitçe bir kategoriden diğerine bir değişim veya tavırdaki bir farklılık olarak da değerlendirilmelidir. Günümüz sanatının, hem biçimsel hem içerik

olarak, semboller, gizli/alt anlamlar ve göndermelerle dolu karmaşık yapısını anlayabilmek için, çalışmanın malzeme tabanlı bir kategori içerisinde değerlendirilmesinden daha fazlasına ihtiyaç duyduğu açıktır. Bugün, elsanatları kullanılarak gerçekleştirilen sanatsal çalışma ve projelerin ölçeğinin ve etkililiğinin büyüklüğü; ilkçağlardan beri insanla birlikte olan bu kavramın, günümüz sanatıyla olan uyumunun açık göstergesidir.

18. yüzyılda güzel sanatlar kavramı oluşup, elsanatlarının bu seçkin ve döneminin yenilikçi sınıfının dışında kalırken; bugün, tüm bu kavramların bağlamı değiştiğinde, elsanatlarının bugünün yenilikçi sanatların bir anlatım aracına dönüşmesi çarpıcıdır. Gelecek zamanların sanatının ne şekilde gelişeceği bilinmez ama, ilk çağlardan beri sürekliliği ve gerek eylemsel gerek işlevsel olarak insan yaşamındaki önemli yeri nedeniyle, insanlık sürdüğüne elsanatlarının da varlığını sürdüreceği açıktır.

Kaynakça

- Bourriaud, N. (2005). İlişkisel Estetik. Bağlam Yayıncılık, İstanbul.
- Çalikoğlu, L. (2005). Çağdaş Sanat Konuşmaları. Yapı Kredi Yayınları.
- Giderer H. (2003). "Resmin Sonu". Ankara: Ütopya Yayınevi.
- Goldstein H., Goldstein V. (1970). Art In Everyday Life. The Macmillan Company, New York.
- Gracyk Heodore. (2002, 2004). Philosophy of Art: Hume And Kant.
<http://www.mnstate.edu/gracyk/courses/phil%20of%20art/hume_and_kant.htm>
- Janson, H.W. (1995). History of Art. Hary N. Abrams Inc.
- Jonhson, J. (2002). Exploring Contemporary Craft. Coach House Books and Harbour-front Centre
- Del Vecchio, M. (2001). Postmodern Ceramics. Thames&Hudson Inc.
- De Waal, E. (2003). 20th Century Ceramics. Thames&Hudson, Londra
- Read, H. (1954). Sanat ve Endüstri. Stuttgart
- Shiner, L. (2004). Sanatın İcadı: Bir Kültür Tarihi, Ayrıntı Yayınları
- Tunalı, İ. (2002). Tasarım Felsefesine Giriş. Yapı-Endüstri Merkezi Yayınları
- Whiton, S. (1974). Interior Design and Decoration. J.B. Lippincott Company
- Making A Slow Revolution . 3 Aralık 2009
<<http://makingaslowrevolution.wordpress.com/2009/11/04/literally-slow/>>
- Stitch For Senate. 14 Ekim 2009
<<http://www.stitchforsenate.us/>>
- The Difference Between Art and Craft. 27 Ekim 2009
<http://www.denisdutton.com/rnz_craft.htm>
- The Elevated Wetlands. 18 Eylül 2008 [http](http://www.elevatedwetlands.com/index2.htm)
<[://www.elevatedwetlands.com/index2.htm](http://www.elevatedwetlands.com/index2.htm)>
- The Quilt. 25 Eylül 2008
<<http://www.aidsquilt.org/view.htm>>